

Röportaj: Doç. Dr. Özlem Genç

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi

1- Orta Çağ Avrupası'nda halkın hac kavramına bakışı nasıldı hocam? Neden hacca gidiyorlardı?

Orta Çağ Avrupası'nda yaşayan halk dinin her alanda hâkim olduğu bir dönemi yaşamaktadır. Hac Hristiyanlık için de bir ibadet şeklidir ve günahların bağışlanmasına vesiledir. Dolayısıyla dönem insanı hacca gitmeyi çok önemsemiş, gidebilmek için elinden geleni yapmıştır.

Hacca gitmelerinin pek çok sebebi vardı. İlk sebep günahlarından kurtulmaktı. Türbelerin onlara aracı olacağına inanıyorlardı. Hasta olanlar, engelli olanlar (kör, dilsiz, felç vb.), mahkûmiyeti bitenler de gidenler arasındaydı. Mahkûmiyeti bitenler adaklarını yerine getirmek için gidiyorlardı. Kadınların sebepleri arasında annelik ve hasta çocuklarına şifa bulmak en yaygın olanıydı. Hiçbir sebebi olmadığı halde sırf kutsal bir mekânı ziyaret etmek için yani dindarlığından dolayı gidenler de vardı.

Din adamları daha çok litürjik uygulamaları öğrenmek, kitaplar edinmek ve rölikler yani kutsal emanetler getirmek için gidiyorlardı.

Hac bazen verilen bir cezanın yerine de yapılabilirdi. Bu uygulama İrlandalılar ve Anglosaksonlar arasında başlamıştır. Geç Orta Çağ'da mahkemeler tövbe eden kişinin gönderildiği türbeden haccın yapıldığına dair bir belge getirmesini isterdi. Bir piskopos kendi topraklarında kaçak avlanan veya başka türlü bir hak ihlali yapanlara böyle bir ceza verebilirdi. Haccın mesafesi, sıklığı ve zorluğu suçla orantılı olurdu.

2- Hacca gitmek kolay mıydı?

Hayır değildi. Hac, tıpkı diğer seyahatlerde olduğu gibi, tehlikeli, zaman alıcı ve pahalıydı. Örneğin Kudüs'e gitmek isteyen bir kişi bir yılını gözden çıkarmalıydı. Bu sürede para kazanamayacağı için edeceği zarara ek olarak bu süreyi yollarda geçirecekti ve yollar çok tehlikeliydi. Hırsızlık çok yaygındı. Bu nedenle genelde kalabalık halde seyahat edilirdi. Taşıt kullanımı çok sınırlıydı. Genelde yaya, bazen de atla ve gemiyle gidiliyordu. Hac ziyaretleri en çok yolların güvenliğinin sağlandığı Karolenj hâkimiyeti döneminde gerçekleşmiştir. Tam tersi ise Yüzyıl Savaşları döneminde yaşanmıştır. Hacılar bazen korunmak için hayvan sürülerinin arasına ya da mezarlıklara sığınırldı. Hac sırasında ölmek nadir rastlanan bir olay değildi.

Hacca gitmek pahalıydı çünkü hac için ödeme yapmaları gerekiyordu. Yemek, konaklama, kişisel hijyen, giyim ve ayakkabılar, yol-köprü geçiş ücretleri, izinler, ihtiyaç sahiplerine dağıtılacak sadakalar için para gerekliydi. Bazıları çok az parayla yola çıkıyor, yolda çeşitli işler bularak para kazanıyor ve öyle devam ediyorlardı. Bazıları yakınlarından destek alıyordu. Çoğu yanlarında değerli eşyalar götürüyor ve yolda satıyorlardı. Ticaret ve hac içiçe geçmişti.

Hacca gitmek isteyen herkesin, feodal lord, bölge kilisesi rahibi, başrahip, başpiskopos ya da eşinden/babasından izin alması zorunluydu.

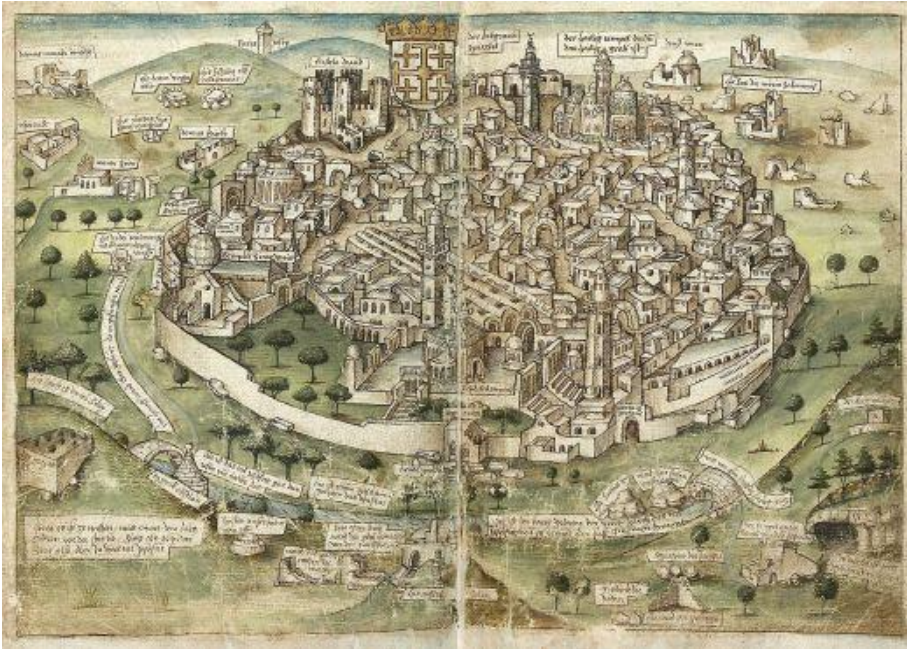
3- Bu dönemin hac mekânı neresi idi?

Hristiyanlıkta tek bir hac mekânı yoktur. Orta Çağ boyunca en önemli hac mekanlarından ilk ikisi Kudüs ve Roma'dır. Bilindiği üzere Kudüs üç semavi din için de kutsaldır. Hristiyanlık için ne kadar önemli olduğu Haçlı Seferleri gibi kitlesel bir hareketin hedefi olarak gösterilmesinden bellidir. Tabii Kudüs'ü kurtarmak onlar için bir bahane idi çünkü Kudüs zaten Hz. Ömer döneminden beri Müslümanların elindeydi ama sonuçta onca insanı harekete geçirebilmek için dini kullanmaları gerekiyordu ve bunu Kudüs üzerinden yaptılar.

Orta Çağ Avrupası'nda Kudüs dışında en önemli hac mekânı Roma idi. Malumunuz Roma, Aziz Petrus'un şehri, onun varisi papanın ikametgâhıdır ve Hristiyanlık tarihi boyunca Avrupa'daki en önemli şehirdir. Bunda pek çok kutsal emaneti barındırmasının da payı büyüktür. Kudüs'ten daha çok ziyaret ediliyordu çünkü daha yakındı. Bazı krallar havarinin eşliğinde ölmek için geliyorlardı.

Bir diğer hac mekânı İspanya'daki Santiago de Compostela idi. Endülüs Emevileri döneminde, Hristiyan İspanya'nın başında II. Alfonso varken, Kudüs'te öldürüldükten sonra naaşı öğrencileri tarafından Galiçya'ya getirilen Aziz Yakup'un kaybolan mezarının bulunduğu ilan edilmişti. Tarih 835'di. Mezar hemen türbe haline getirilmiş, yanına kilise yaptırılmış ve aziz, İspanya'nın koruyucu azizi haline getirilmişti. Kısa zamanda burası bir hac merkezi olmuş ve şehrin ismi Mukaddes Yakup'un Şehri olarak değiştirilmişti. Nedeni bilinmiyor ama sembolü deniz kabuğu idi. 1100'den sonra ziyaretçi sayısı daha da artmıştır.

Canterbury başpiskoposu Thomas Becket'in mezarı da önemli bir hac mekânı idi. 29 Aralık 1170'de kralın isteğini yerine getiren 4 şövalye başpiskoposu kendi katedralinde öldürmüştür. Burası daha sonra bir hac mekânı haline gelmiş ve çok sayıda hacıyı ağırlamıştır. Daha pek çok hac mekânı vardır ama en önemlileri bunlardır.

Orta Çağ'da Kudüs

4- Herkes hacca gidebiliyor muydu?

Evet, teorik olarak gidebiliyordu. Aileler genelde çocuklarıyla gidiyordu. Kız ve erkek çocuk kayıtlarından bunların zengin ailelerden olduğu kadar fakir ailelerden olduğunu da anlıyoruz. Gençlerde ise erkekler daha kalabalıktı. Bakireler, erkek din adamları da çok giderdi. İzin alabilen herkes hacca gitme hakkına sahipti. Her ne kadar bazı kutsal yerlere kadınların girmesi yasaklansa da özellikle yerel hac mekânlarına gidiyorlardı.

Vasiyet gereği de hacca gidilebiliyordu. Kendisi gidemeyen kişi, genelde dürüst bir rahibin, kendi adına hacca gitmesi için her türlü masrafı karşılayabiliyordu. Bu rahipler gittikleri yerde ölen kişi adına dualar okurlardı.

Tabii bunlar dışında kötü amaçlarla gidenler de vardı. Hırsızlık, dilencilik, misyonerlik, mahkemenin verdiği bir cezadan ya da yargılanmaktan kaçma bunlar arasında gösterilebilir.

5- Nasıl yani kadınların hacca gitmesi yasak mıydı? Rahibelerden de bahsetmediniz?

Tamamen yasak değildi ama bazı kutsal mekânlara girmeleri yasaklanmıştı. 4. yüzyıldan beri Kudüs'e gittiklerini biliyoruz. 8. yüzyıldan sonra sayıları biraz azalsa da Geç Orta Çağ'da yeniden bir artış görülüyor. Tabii bu konuda kesin sayı veremeyiz çünkü her hac mekânı düzenli kayıt tutmuyordu. Hacıları taşıyan Venedik gemilerinde adı geçen kadınlar da vardır. Bu gemilerde kadınların sessiz sakin olmaları, dikkat çekecek davranışlardan kaçınmaları hatta mümkünse odalarından çıkmamaları istenirdi. Yemeklerini bile küçük ve aşırı sıcak olan bu odalarında yiyorlardı.

Kendilerini dini bir aktiviteye adama konusunda, teorik olarak, kadınlar erkeklerle eşit ve yasal haklara sahiplerdi ama kadınların hacca gitmelerine genel olarak hoş bakılmıyordu. Vaazlarda ve hac rehberlerinde eleştiriliyorlardı. Zaten genelde, özellikle uzak yerlere gidenler, kocalarının yanında giden zengin ve soylu kadınlardı. Bir kadının hacca gitmesi için sadece zengin olması yetmezdi, zenginliğini kullanma hakkına da sahip olmalıydı ve kadınlar en çok bu izni elde etmede sorun yaşıyorlardı. Daha önce belirttiğim gibi herkes zaten birinden izin almalıydı ama bu izin kadınlar için daha zordu. Kocasından izin almalıydı çünkü kocası onu evlilik sorumluluğunu yerine getirmekten mazur görmeliydi. Evli değilse babasından izin alacaktı. Dullara bölge kilisesi rahibi izin veriyordu. Bu izin karşılığında bir izin belgesini yanlarında bulundurmaları zorundaydı.

Rahibelerden bahsetmedim çünkü onların hacca gittiklerine dair kanıt yoktur. Bu konu hep bir sorun olarak kalmıştır. Kesinlikle gitmediler diyemeyiz. Otoriteler bunu hoş karşılamıyordu çünkü kendini dine adanmış kadınların erkeklerle temastan kesinlikle kaçınması gerekiyordu ve bu dönemde kadınlar erkeklerle birlikte seyahat ediyordu. Kadınlar seyahat ederken yanlarında eşleri olmasa bile kalabalık maiyetleri içinde mutlaka erkekler vardı.

6- Hacıların kıyafetlerini biliyor muyuz hocam?

Bu konuda yazılı bir belge okumadım ama resimlerden anlaşıldığı kadarıyla rahat giysiler, uzun beyaz elbise, bir cüppe, sağlam ayakkabılar, geniş kenarları olan şapkalar, baston, içecek şişesi ve omuz çantası ya da kese taşıyorlardı.

7- Kutsal emanetler nelerdi ve neden bu kadar değerliydi?

Kutsal emanetler çok çeşitliydi. Birinci derece ve ikinci derece şeklinde ayırt ediliyorlardı. En kıymetlileri Hz. İsa ve Hz. Meryem'e ait olan parçalardı. Örneğin Hz. İsa'nın gerildiği haçtan çivi ya da tahta

parçaları, giydiği kıyafetlerden parçalar birinci derece idi. Dişler, kemikler, ayakkabı, tarak, ayak izi, el izi, taş parçası, kan, gözyaşı, toz, kemer, yüzük de kutsal emanet olabiliyordu.

Değerliydi çünkü ölen kişinin ruhunun ve kutsallığının bu nesnelere geçtiğine inanılıyordu. Orta Çağ insanına göre onlara dokunmak, öpmek, seyretmek bunları yapan kişiye fayda sağlayacaktı. Değerli kumaşlarla sarılıyorlardı, öpülebilir, alın sürülebilir ama çıplak insan eliyle dokunulamazdı. Peçete kullanılabilirdi. Tabii bu dokunma ayrıcalığı nadiren alt tabakadan olanlara tanınıyordu. Onlar kutsal emanetleri genelde sadece etraftan geçerken görebilirlerdi.

8- Son olarak şimdilerde hac ziyaretleri başlı başına bir sektör haline gelmiş durumda, o dönemde durum nasıldı?

Aynı durum Orta Çağ Avrupası'nda da geçerliydi. Hac mekânları ve çevrelerinde, hatta oralara giden yollarda ticaret gelişti, canlanma oldu. Yeni yollar, yollarda dinlenmek için mekânlar, türbelerin etrafında kalacak yerler, eşya satılan tezgâhlar, kilise önlerinde pazarlar kuruldu. Bu tezgâhlarda oranın azize ait semboller satılıyordu. Hacılar bunları hatıra olarak alıp evlerine götürüyordu. Bu iş o kadar genişledi ki şehrin sivil otoriteleri ile dini otoriteleri bu pazarı ellerinde tutabilmek için çatışmak zorunda kaldılar. Çok ciddi bir para hareketi söz konusuydu ve kimse bundan vazgeçmek istemiyordu. Hatta bunların sahteleri bile yapılıyordu. Bazı yöneticiler hacılar başka türbelere de uğrasınlar diye güzergâhlarda değişiklikler bile yaptılar.

Hac Yolculuğu Birçok Tehlikeyi İçinde Barındırıyordu

Resimde, Hacıların Kendilerini Tehlikelerden Koruyan Tapınak Şövalyeleri'ne Şükranlarını Sundukları Görülmekte